

«Tu ets de terra ferma, fuig d'aquí!». Sobre les traduccions de Nikos Kavadias a Club Editor.

LLIBRES / POESIA / 11 MAIG, 2021

Aquest gener, Club Editor va publicar les poesies i la novella del mariner grec Nikos Kavadias. Juntament amb *Li i altres relats*, un volumet que la mateixa editorial havia publicat uns vuit anys abans, es posava a la disposició del lector català tota l'obra que Nikos Kavadias va donar per bona, per bé que l'últim llibre de poesies, *Capejant*, no va poder-lo veure publicat en vida: morí pocs dies després d'escriure *Amargor*, un poema premonitori («Mereixes, vell, només el ferro als peus [...]. Una medusa blava t'ha fitat i se t'atansa, / i un fons marí, també, on pastura el pop i la rajada») i ple del sentiment que dóna nom a la peça i que seria un bon resum de gran part de l'obra d'aquest personatge que va voler viure a la mar i morir-hi («Molt més que no morir-se en una habitació, / i més que una prosaica tomba en terra, / ¿no és més poètic, Késsar, no fa molt més goig / l'abís translúcid i la mar tan fera?»). Val a dir que no va poder veure acomplert aquest últim desig: morí a Atenes, en terra ferma, d'un *ictus*. La fortuna li somrigué després de mort: algunes de les seves poesies van esdevenir molt populars arran de les versions que en van fer diversos músics, i els seus reculls han estat un fenomen de vendes a Grècia.

Tota l'obra de Kavadias, que, com es veu, no és gaire extensa, ha estat anostrada per Jaume Almirall, hellenista i traductor del grec antic i modern. I, en honor a l'objectivitat, també mestre meu i amic.

Encarregar l'obra sencera d'un autor a un sol traductor podríem pensar que és el més desitjable, almenys per mantenir una certa coherència en l'expressió que només sentirem a través de la veu, més o menys disfressada, més o menys amagada, del traductor, que és qui l'haurà reescrita en uns termes intel·ligibles perquè facin sentit per als nous lectors en aquella llengua. Confondrem així l'estil del traductor (que, al seu torn, haurà mirat o no d'acostar-se al de l'autor, amb les seves pròpies dèries i gustos) amb el de l'original i tindrem una sensació d'unitat i coherència més pronunciada que no pas si l'obra d'un autor és traduïda per diferents escriptors. En general, les editorials, si poden, solen seguir aquesta estratègia.

Si, en canvi, l'obra d'un sol autor és traduït per diferents plomes, la manca de coherència i unitat pot arribar a molestar-nos, però, en qualsevol cas, ens permetrà llegir l'autor de dues o més maneres diferents i es trencarà aquesta il·lusió que iguala l'autor amb la interpretació d'un traductor en concret. Vull dir que qualsevol de les dues decisions té el seu què. El que em sembla evident, però, és que la responsabilitat del traductor, que sempre és majúscula, ho és encara més si l'autor traduït només veu la llum a través de la seva veu. Si el traductor no fa prou bé la seva feina (o no sintonitza del tot amb el registre o les maneres i gustos de fer de l'autor), aquella obra quedarà marcada i emmarcada per sempre en la literatura d'arribada per la feina d'aquell traductor. I encara que anys més tard (molts anys més tard, normalment, perquè en un mercat com el català, publicar una nova traducció d'una mateixa obra requereix un espai temporal important, drets d'autor a banda) es pugui resoldre el problema, aquella primera recepció en la literatura de la llengua d'arribada ja haurà quedat permanentment afectada per aquella primera interpretació (penso, ara, per exemple, en una traducció d'Alda Merini que va ressenyar magníficament Gabriella Gavagnin a *Els Marges*).

Abans de res, ens podem felicitar perquè, i ja m'avanço, no és aquest el cas de les traduccions de Kavadias, que estan en bones mans. Les de Jaume Almirall, a qui fins ara coneixíem sobretot per la seva faceta de traductor del grec antic, però que no s'havia prodigat gaire en la publicació de literatura grega moderna. I això que és president de l'associació catalana de neohellenistes i deu ser un dels catalans amb major domini de la llengua i la cultura gregues (i catalanes).

He de dir, ja d'entrada, que em vull centrar en la traducció d'Almirall de les poesies de Kavadias, i que parlaré poc o gens de la novel·la, *Guàrdia*, que d'altra banda ja ha rebut les bones atencions d'Anna Ballbona i Adrià Pujol, entre d'altres. És cert, concordo amb tots dos, que és un bon retrat d'una vida penosa i d'uns personatges morbosament foscos («putaners i sifilítics», diu Ballbona) que arriben a despertar fàstic i tendresa per igual, però l'he trobada innecessàriament allargassada i m'ha acabat caient una mica de les mans, i això que cada canvi de guàrdia es pot llegir com una història independent. Tanmateix, la pulsio narrativa de Kavadias em sembla molt més espurnejant quan es concentra en les poques pàgines d'un relat (com en els magnífics contes de *Li i altres relats*) o, paradoxalment (o no), en la contenció del vers, i no quan es deixa anar d'aquesta manera més descordada i, per al meu gust, repetitiva i, en certa manera, tediosa (o potser aquesta és la rèplica a una vida en alta mar que ho podia ser molt, de tediosa?).

En els poemes del primer recull de Kavadias (*Marabú*, 1933) s'hi pot trobar aquesta mateixa vida, aquests mateixos personatges de la novella, «desorientats i perduts, Robinsons en una deriva eterna, insalvable», plens de la «sordidesa, el desconcert, el fàstic, la denigració de les dones», que descriu magníficament Ballbona, però plens de la gràcia lírica al so d'un ritme marcadíssim d'uns versos, a més, rimats, i sobretot limitats a la concisió d'una vintena de poesies no gaire llargues, eminentment narratives i lineals. De fet, sembla que la novella, *Guàrdia* (1954), no sigui sinó l'amplificació esfilagarsada del pinyol que ja es podia trobar en aquestes primeres poesies que passen molt bé, en formes mètriques tradicionals (amb ritme i versos regulars) que el poeta no abandonà mai. Malgrat que aquesta no era l'estètica predominant entre els seus contemporanis, segurament va ajudar a fer-lo molt popular: els seus poemes, juganers amb la rima i el ritme, entren primer per l'orella i apellen al sentit innat del ritme del lector.

Mètrica a banda, una altra cosa ben diferent són els dos llibres de poesia de maduresa, *Boira* (1947) i *Capejant*, publicat pòstumament el 1975, on trobem un poeta totalment diferent respecte al que podem llegir a *Marabú*: si bé la temàtica sempre és marinera, amb aquest gust per la vida dura i sòrdida i la consciència d'un destí fatal, la poesia es va fent cada cop més hermètica i impenetrable: el gust per la claredat narrativa dona lloc a un lirisme més simbòlic, més fosc i espès. Especialment en el segon llibre, *Boira*, més líric que el segon, menys impenetrable que el tercer, i per a mi el més reeixit de tots tres, s'hi pot veure un poeta madur, pròxim als simbolistes francesos que adorava, però personalíssim en el tractament d'uns temes que van apareixent del primer a l'últim llibre: el gust per la figura del desgraciat i marginal, del que no té res, amb qui troba afinat: «Estimo tot el que en aquest món —plora / perquè s'assembla a mi» (p. 76, *Li i altres relats*), deia Kavadias en una de les provatures de joventut; el consol que aporten els animals que acompanyen els aguerrits mariners: els gats, les mones, el lloro o fins el tauró, imatge de la mort al mar que apareix no com a cosa negativa sinó com a fi esperada i desitjable per part del jo poètic;¹i, encara, la vida del mariner que no coneix l'amor, sinó només la traïció: la dona és font de perill i de traïció per a l'home de mar, que només troba consol en la mare i en la puta (en una imatge de la figura femenina no tan diferent de la que denunciava Rovira de Rovira en un article publicat no fa gaire aquí mateix) amb l'excepció d'un dels últims poemes del tercer llibre («Fata Morgana»), on apareix per primer cop un sentiment que podem identificar amb l'amor.

Un tercer llibre, per cert, que he d'admetre que m'ha costat d'acabar: la repetició un cop i un altre dels mateixos temes, però amb un recargolament de les imatges, tot i ser encara suggestives, i amb un creixent hermetisme, m'han vençut més d'una vegada. Potser, tenint en compte que Kavadias va escriure poc i amb molta diferència temporal, calia espaiar-ne també la lectura.

En qualsevol cas, coses dels gustos, Ballbona, que en l'acurada ressenya esmentada més amunt, elogia les bondats de la novel·la, hi diu que «en els poemes -un llibret d'una estètica exquisida- hi he trobat menys interès. Si bé remetem al mateix univers reconeixible, a estones els versos semblen encarcerats, no sé si per la voluntat de respectar la rima». Malgrat la impressió del tercer llibre, l'efecte que m'han fet poesies i novel·la és tot el contrari.

El mateix traductor em sembla molt més còmode en el vers, malgrat els pocs encarcaraments a què l'obliga no tant la rima consonant de l'original (que, en general, és substituïda per rimes assonants que respecten l'alternança de finals masculins i femenins), sinó, per un cantó, les exigències rítmiques d'un vers molt rígid, el decapentasil·lab, que no és el de la nostra tradició, i que Almirall vol reproduir mimèticament per tal com representa el veritable nucli central de la immensa majoria de les poesies de Kavadias. Per l'altre, l'obsessió de voler acostar-se a tots els matisos de l'original i incloure totes les partícules i adjectius del grec, potser a vegades innecessàriament, cosa que en alguns casos pot entrebancar una mica la lectura («Fan córrer, a més, rumors completament horripilants, / que són, però, mentides grofolludes, pura faula», p. 13; «mentre, com és el seu costum, en flames, exultant, / el sol traçava amb calma la seva òrbita de sempre», p. 40; «i, sense que amb prou feines se n'adonin, molt sovint /, rient, embriacs, s'enfonsen ells i barques en l'abisme», p. 51) o bé restar contundència a alguns dels versos («amb un sepeli com el del comú de les persones», p. 43).²

No és en va que Almirall reuneix dues tradicions que, en general, es complementen aquí amb encert. Per un cantó, la tradició de la filologia clàssica en la qual s'ha format, amb el gust per l'erudició i per l'exactitud, que es veuen clarament reflectides en un bon nombre de notes, assenyadament deixades al final per a qui les vulgui llegir.³ Per l'altre, el de la millor tradició de traduir poesia atenent «tant a la paraula com a la forma» (p. 188) i, per tant, intentant produir una poesia en català que funcioni per ella mateixa.

Tanmateix, tot i aquesta voluntat palesa en l'esforç de reproduir metre, ritme i rima, em fa tot l'efecte que el traductor no ha gosat deixar-se anar del tot i l'obsessió pel contingut heretada de la seva formació filològica de vegades ha anat en detriment de la correntia rítmica o d'aquesta contundència que deia ara. Alguna vegada, sobretot en l'ús de les rimes, he trobat a faltar una mica més d'atreviment. Sovint, Almirall decideix rimar només els versos parells, tot i que l'original els rima tots, per no haver d'anar gaire lluny del text. I això l'orella ho nota, sobretot si tenim en compte que el mateix traductor ens adverteix de «l'aura sonora de les composicions, les seves originalíssimes, sorprenents rimes [...], un artifici pel qual l'autor sembla haver anat agafant un gust creixent» (p. 187). No sé si és precisament per això, per aquesta voluntat de sorprendre el lector, que el traductor ha optat per una sèrie de falses rimes que apareixen de manera constant tot al llarg del llibre,⁴ i que em semblen una provatura no del tot reeixida. No perquè estigui en desacord amb les rimes falses, que em sembla que tenen moltes possibilitats, sobretot quan hom busca agafar a peu canviat el lector, sinó perquè així com una falsa rima consonant pot ser molt clara (almenys per als ulls i no tant per a l'orella), una rima assonant falsa, simplement, no s'adverteix. Si la rima falsa fos consonant, potser sí que podria haver estat una bona manera de guardar el «joc de sorpreses que, damunt les ressonàncies fonètiques que rematen els versos i lliguen les estrofes, desplega unes associacions automàtiques de gran efecte» (p. 187)

En qualsevol cas, i amb l'excepció d'aquests encarcaments potser innecessaris i d'aquest ús discutible de la falsa rima assonant, la traducció funciona molt bé i el text resultant és una poesia en català amb valor autònom, que es deixa llegir amb gust i que no vol ser només un ajut per llegir l'original com passa tantes vegades i cada cop més en el nostre sistema editorial. L'original, de fet, aquí no hi és i no es troba a faltar.

Per cert, un dia hauríem de discutir sobre aquest tòpic cada cop més freqüent d'haver de tenir necessàriament l'original al davant si es tracta de traduccions de poesia i que sovint em sembla només una excusa per publicar traduccions que serveixen només per llegir l'original. Una pràctica renunciatària, lluny de la tradició d'una Maria Antònia Salvà, d'un Riba o d'un Manent, que es va estenent cada cop més amb conseqüències literàries no gaire desitjables (com ens ha passat en el camp de la filologia clàssica). He de dir, doncs, que si la traducció és bona, com és el cas, no em molesta l'acarament amb l'original: al revés, si és d'una llengua que puc llegir, m'agrada veure com s'ho ha hagut de fer el traductor per arribar a un poema en català de ple dret, però crec que podem convenir que això, en general, només passa en traduccions de llengües, diguem-ne, molt globals. El grec, modern o antic, sovint només hi és posat per decorar i fer el llibre més gruixut. Com a crític sí que és fantàstic poder-lo tenir al davant, però com a lector aquí no hi fa cap falta.

Com deia, tot i que el llibre original és escrit en diversos metres (decasíl·labs, dodecasíl·labs, enneasíl·labs), la veritable pedra de toc era el «decapentasil·lab», el vers *polític* i nacional grec, que no és sinó un decatetrasil·lab (per comptar a la catalana) de ritme iàmbic (tatà). Es tracta d'un vers molt popular que, com els nostres alexandrins, és format en realitat per la unió de dos versos més curts, amb una dièresi medial que, en principi, és molt marcada. Una mica a la manera del doble heptasil·lab que Teresa d'Arenys ha fet servir en alguns dels seus sonets (i que, curiosament, ella anomena «vers heroic»), però amb ritme iàmbic (tatà) i no trocaic (tàta): «No obstant això, el meu somni enter no m'ha deixat encara, / i la remor del mar em parla amb una veu constant» (p. 45).

Si no ho tinc mal entès, la traducció d'Almirall és el primer intent en català de reproduir mimèticament el vers polític grec, que normalment és traduït en prosa retallada o bé substituït per un alexandrí, com ja feien Riba i Ferraté, que tot i ser més curt, té l'avantatge de reproduir esquemes mètrics que ja tenim incorporats i que ens sabem de memòria. I malgrat que el ritme iàmbic el tenim codificat, un vers tan llarg, que difumina ara sí i ara també la dièresi, fa que sovint costi més sentir-lo com a musical i haguem d'entrenar més l'orella. D'aquí, pot ser que les poesies més rodones del llibre m'hagin semblat les que empraven altres versos, on el traductor semblava molt més còmode i on els rebles per quadrar l'esquema mètric hi eren del tot absents. Per dir-ne unes poques d'entre les millors: «Carta d'un malalt», de *Marabú*; «Boira», del llibre homònim, «Fata morgana» i «Contes de Fílipos», de *Capejant* i, per sobre de totes, «Kuro Siwo», de *Boira*.

Una altra aportació d'Almirall són els enneasíl·labs, també estranys a casa nostra, sobretot si no segueixen un esquema únicament anapèstic («quina cosa, déu meu, quina cosa», que deia Carner), i que en grec tenen accent a les posicions senars, cosa que Almirall respecta escrupolosament, com en el vers que encapçala aquest article. Ja ho deia Ferrater: tota combinació de peus és possible si es martelleja i Almirall és tan exacte que l'orella s'hi acostuma rapidíssimament amb molt més èxit (segurament per la menor extensió) que no pas amb el decapentasil·lab. De fet, m'atreuria a dir que les poesies en aquest vers més breu (i, per tant, les més difícils de traduir i de rimar) són, en general, una de les joies del llibre.

I en el còmput de coses positives que es poden trobar en una traducció ambiciosa com aquesta, encara hi hauria d'afegir l'atenció que mostra el traductor per tots els elements fonètics del llibre, amb especial èmfasi en les al·literations, no només les de la rima, sinó també les resultants d'aquest gust juganer per la sorpresa de la poesia de Kavadias («i et conto el conte que em contava un cap de colla moro», p. 85). En aquest sentit, «Els contes de Fílipos» i «Cultura» són una veritable delícia.

Vaja, que el domini i el coneixement de l'obra, la documentació i la vida kavadianes són difícilment igualables. Ja he comentat l'ambició de les notes a les poesies, algunes de les quals s'allarguen tres o quatre pàgines per contextualitzar una sola peça. Dubto molt que Kavadias, un escriptor que, potser amb justícia, ha estat considerat sempre menor en una literatura que entre el segle XIX i XX va donar poetes de fama internacional, hagi rebut una atenció tan escrupolosa i atenta per part d'un traductor o editor. La feina d'Almirall —ho sé bé— és de molts anys i això es nota en el resultat. Per sort, l'home terrassà no ha fet cas al poeta i no ha fugit, sinó que ha persistit i per això ara podem llegir en català tota l'obra poètica d'un dels escriptors més populars i alhora més personals de la literatura grega moderna. I encara que la lectura, a partir del segon llibre, s'hagi d'alentir per força i demani temps i paciència, val la pena.

Només goso demanar al traductor que no s'aturi aquí i que algun dia ens regali també (ei, si pot ser) un poc de temps i un xic de món dels altres grans autors de la literatura neogrega. Si mai es torna a sentir la necessitat de publicar en català tot Kavafis (i la veritat és que rellegant aquests dies les traduccions de Ferraté i d'Alexis Eudald Solà, bona falta ens fa), que els editors d'aquest país sàpiguen que aquí hi ha un senyor traductor.

1. Aquesta dèria per la companyia dels animals, sovint més estimada que la de les persones, encara és més evident en el deliciós «Al meu cavall», a *Li i altres relats*. [↗](#)
2. De fet, fins i tot la llengua li llueix molt més en els versos, on també hi ha l'esforç ingent d'adaptar tot el cabal de vocabulari mariner, que no pas en la prosa de les notes a les poesies o de la novel·la, on he trobat a faltar una última revisió del corrector, amb alguna solució que em sembla espúria i que, si no és volguda per reproduir un ús estrany del grec, potser es podria haver evitat. Algunes minúcies de *Guàrdia* que m'he anat apuntant: «d'altres anaven a les seves cases» (p. 53); «no m'ha dat temps» (p. 68); «però ell es va fer a un costat» (p. 68), «segons anaves sortint» (p. 74); «Dones n'hi ha a cabassos» (p. 81); «la va prendre en la mà» (p. 81); «Si esperes que els mariners et parlin, que t'obrin el seu cor, estàs ben posat... La veritat porta malastrugança. Ens la diem nosaltres sols, de tant en tant, i encara així tenim por» (p. 144). [↗](#)
3. Dic assenyadament perquè sovint no són indispensables ni ajuden especialment a desxifrar el sentit dels poemes més impenetrables, però són una manera excel·lent de seguir la vida de l'autor per entre l'obra poètica, tan aferrada a la seva biografia. [↗](#)
4. N'indico unes poques agafades al vol: «esforç / Smaró» (p. 74); «moro / imploro» (p. 85); «colla / eixordo» (p. 93), «desplomí / porti» (p. 93). [↗](#)

ETIQUETES: ALDA MERINI ALEXIS EUDALD SOLÀ CARLES RIBA CLUB EDITOR JAUME ALMIRALL JOAN FERRATÉ

MARIA ANTÒNIA SALVÀ MARIÀ MANENT NIKOS KAVADIAS POESIA GREGA TERESA D'ARENYS

Eloi Creus (Castellar del Vallès, 1992) és filòleg clàssic i investigador predoctoral a la Universitat de Barcelona. Interessat en el vers i en la traducció de poesia, tant a nivell teòric com pràctic, ha guanyat el premi de Traducció Vidal Alcover 2018-2019 (Premis Ciutats de Tarragona) amb *Les comèdies alades d'Aristòfanes: Els núvols, La pau i Els ocells*, que editarà Edicions de 1984.

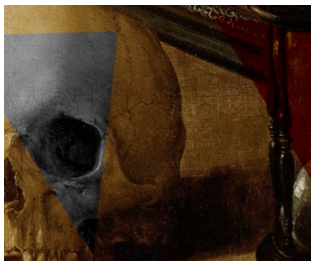

Articles relacionats

El poeta en perspectiva i en retrospectiva

El temps és el mal pas

Ulls de peix a la neixera invisible

[Llibres](#)
[Cultura](#)
[Nosaltres](#)
[Contacte](#)

© LA LECTORA
hola@lalectora.cat

Amb el suport de l'Ajuntament de
Barcelona (ICUB, 2019)

[Política de privacitat](#)

[Copyleft](#)

© LA LECTORA 2018